

ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ США: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ДІЯЛЬНОСТІ У 90-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

© Паламаренко М., 2007

Розглянуто політичні процеси в Демократичній партії США протягом 90-х років ХХ ст., а також контекст, в якому вони відбувались. Особливу увагу звернено на вибори 1994 р. та їх наслідки для фракцій Демократичної партії в Конгресі. На основі розглянутого матеріалу зроблено висновки про причини і особливості трансформації партійної структури та ідеологічної складової Демократичної партії протягом розглядуваного періоду.

In this article the political processes in the Democratic Party of the USA and the context of their flow during 90-th years of XX century are examined. Particular attention is drawn to the elections of 1994 and their consequences for the factions of the Democratic Party in US Congress. On the ground of examined materials made conclusions about the reasons and particularities of the transformation of the Democratic Party's structure and ideology during described period.

Демократична партія є однією з найдавніших партій в США і в світі. За період своєї, більш як двохсотлітньої історії вона зазнала багатьох змін, які допомагали їй адаптуватися до викликів часу і ефективно представляти інтереси частини населення своєї країни. Цей процес відбувався одночасно із розвитком і демократизацією усєї політичної системи США упродовж всієї їх історії. Сьогодні партія є потужним інститутом, який агрегує та артикулює інтереси значної частини населення США і одночасно формує і постачає кадри у всі владні структури країни. Тенденції і особливості розвитку цієї організації нерозривно пов'язані з напрямками розвитку усєї політичної системи найбільш розвинутої країни західного світу.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю дати характеристику американській партійній системі в контексті порівняльного дослідження факторів розвитку демократичних країн. Демократична партія США є складовою частиною двопартійної моделі політичної системи країни. Вивчення цих складових частин дає ключ до розуміння реалізації демократичних процедур в американському суспільстві на сьогоднішній день.

Мета роботи – визначити тенденції розвитку і діяльності Демократичної партії США протягом 1990-х років, а також соціально-політичних і економічних факторів, які зумовили ці тенденції. **Об'єктом** дослідження є політична організація Демократичної партії США, **предметом** – процес діяльності цієї партії протягом 90-х років ХХ століття.

Ступінь вивчення проблеми. Аналіз фракційної та виборчої діяльності партій широко розглядається в американській літературі такими дослідниками, як Д. Мейх'ю, Дж. Олдріч, С. Елдерсвелд [11]. Протягом останніх десятиліть дослідження політичного процесу всередині партій були поповнені роботами Г. Макклоскі, Дж. Кіркпатріка і Дж. Джексона [13]. Досить детальні лонгитюдні дослідження трансформації партійних позицій в наш час провели В. Міллер та К. Дженнінгс [12]. Важливим джерелом в подібних дослідженнях стає інформація про партійну

діяльність, а також статистичні дані, наведені на інтернет-порталах інформаційних агентств та спеціалізованих організацій [8, 9]. Щоправда, статистична інформація, що доступна з цих інтернет-джерел, часто відірвана від контексту, носить частковий характер і потребує додаткової інтерпретації. Існує багато нових робіт російських науковців – В. Согріна [5, 6], Ю. Абрамова [1] та ін., що досліджують політичну систему США, в яких, зокрема, аналізуються платформи і діяльність провідних американських партій. Ці роботи є важливим кроком до нових пострадянських досліджень партійної системи США.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження політичних процесів в Демократичній партії США протягом 1990-х років, а також контексту, в якому вони відбувались, доцільно визначити стан партії на початок зазначеного періоду і прослідкувати основні зміни, які відбулися протягом наступного десятиліття, визначивши їх чинники та наслідки. Дослідження показують, що на початок 1990-х років електоральна база та програмно-ідеологічні пріоритети Демократичної партії залишалися практично незмінними порівняно з попереднім десятиліттям. Відповідні дані, зібрані Центром політичних досліджень Мічиганського університету за 1984, 1988 і 1992 рр. [16, 135–156], відображають зміну у ставленні партійної бази та еліти до ідеологічних, програмних та інших засад. Індикаторами досліджень виступали заміри відповідності між партійними програмами, політичними позиціями кандидатів від партії і перевагами виборців, які у відповідний проміжок часу ідентифікували себе з цими партіями. У результаті порівняння виявилось, що загалом ці характеристики залишалися постійними протягом усього періоду. Демократична партія у своїх програмних засадах менше орієнтувалася на переваги своєї партійної бази, аніж Республіканська. Розбіжності між групами підтримки (рівень стратифікації) Демократичної партії також були більшими, ніж у Республіканської, і незмінними протягом усього періоду. Щодо регіональних пріоритетів, то на початок 1990-х років демократам так і не вдалося знайти підтримку в південних штатах, які набирали все більшої ваги у національних виборчих кампаніях, витісняючи регіони Середнього Заходу.

У вказаний проміжок часу спостерігається певний розрив зв'язку партійних еліт з рядовими виборцями. На президентських виборах 1992 р. від Демократичної партії виступали два ліберальних кандидати. І незважаючи на те, що чверть партійних прихильників назвали себе консерваторами, лише три відсотки делегатів національного конвенту сповідували такі погляди [16, с. 140–146]. В американському політичному спектрі як демократи, так і республіканці знаходились на ліберальній стороні, проте існувала диспропорція між позиціями партійних еліт та прихильників. Еліти намагалися виступати з позицій більшої прихильності до соціальних програм, менше підтримуючи оборонні витрати. Партійні прихильники і активісти загалом більш консервативно відносилися до цих питань, хоча загалом підтримували позицію своєї партії. Щодо регіонального представництва, то на національному конвенті партії населення Півдня було представлено явно не повноцінно, у той час, як опоненти в Республіканській партії надали жителям південних штатів більш ніж широке представництво на своєму конвенті. Тоді як республіканські еліти були повністю солідарні зі своїм електоратом в питаннях ідеології, оборони і допомоги чорношкірим, демократи з більшою відповідністю виражали інтереси своїх виборців в питаннях соціального забезпечення і галузі охорони здоров'я. Проте демократи програвали опонентам в репрезентації питань освіти, релігії і регіональних проблем, що в загальному підсумку робило їх еліту менш солідаризованою зі своїми виборцями.

Іншою ознакою процесу трансформації партії став зсув ідеологічної позиції еліт в напрямку політичного центру. Порівняно з 1980-ми роками Демократична партія істотно переорієнтувалася в ідеологічних пріоритетах. Кандидати стали більш технократично-орієнтованими, надаючи перевагу ефективній і економічно виваженій урядовій політиці. Серед американських дослідників існує розходження в трактуванні ступеня і значення таких змін. Прихильники економічної теорії Е. Даунса [10] трактують таку поведінку партійної еліти, як закономірний дрейф в напрямку до центру політичного спектра з метою отримати прихильність максимальної частини виборців. Класичні дослідження [3; 11] намагаються представити це як підготовку до чергового партійного

перегрупування. А новітнє дослідження Д. Мейх'ю робить висновок, що значення таких змін значно перевищене, і трактувати їх слід як одну з багатьох флуктуацій, які постійно відбуваються в процесі розвитку партій [14].

Виразником нових тенденцій став президент Б. Клінтон, який був налаштований більш помірковано, ніж більшість представників його партії, і протягом виборів 1992 і 1996 рр. намагався виступати у центристській площині, якомога менше асоціюючи себе із фракцією демократів у Конгресі. Така позиція давала йому можливість апелювати до тієї частини електорату, яку не змогли охопити ліволіберальні демократичні еліти. Б. Клінтон став першим президентом від Демократичної партії, якого переобрали на другий термін з часів Другої світової війни. Модель політики, яку він запропонував, змусила частину партійних функціонерів виступити з переглядом своїх ідеологічних орієнтацій часів "нового курсу". Проте, незважаючи на окремі зрушення, загальні партійні преференції не змінилися. Демократична партія загалом залишилася роздробленішою і менш зорієнтованою на своїх виборців, а її кандидати в президенти намагалися апелювати до центристськи налаштованого електорату (попередник Б. Клінтона М. Дукакіс теж виступав як технократичний кандидат).

Внаслідок виборів 1992 р. демократи зберегли за собою перевагу в обох палатах Конгресу. Після тривалого періоду "розділеного правління" Конгресу під управлінням демократів довелося мати справу з президентом від власної партії. Демократи збільшили своє представництво в Сенаті на один голос, довівши кількість представників від партії до 58. В Палаті представників демократи втратили 9 місць і зберегли 259. І якщо загалом розклад політичних сил в Конгресі не змінився, то партійний склад значно оновився. Було обрано 108 нових конгресменів і 11 сенаторів. Внаслідок встановлення контролю над Конгресом адміністрації Б. Клінтона вдалося провести бюджет з обмеженим дефіцитом. Проте складний і радикальний законопроект про охорону здоров'я приніс багато проблем демократам і став одним з факторів їх поразки на наступних виборах.

Визначальними для Демократичної партії стали проміжні вибори 1994 р. На них був переобраний весь склад Палати представників і третина сенаторів. Крім того, в третині штатів відбувались вибори губернаторів і посадових осіб в органи місцевої влади. Як правило, правляча партія на проміжних виборах втрачає голоси, проте ніхто з експертів не передбачав масштабів втрат Демократичної партії. Цей програш був названий безпрецедентним і перевищив рекордні поствотергейтські втрати республіканців в 1974 р., який позбавив їх 43 місць в Палаті і трьох в Сенаті. Внаслідок цього в складі Конгресу 104-го скликання республіканці посіли 230 місць в Палаті і 53 – в Сенаті, а демократи – відповідно 204 і 47. Один голос в Палаті представників отримав незалежний кандидат.

Результати виборів призвели до розколу в таборі демократів. Розгорнулась боротьба між конгресменами Ч. Роузом і Р. Гепхардтом за посаду лідера меншості. Р. Гепхардт виступав з ліберальних позицій, тісно співпрацював з колишнім спікером Т. Фолі і очолював демократичну більшість в Палаті з 1989 р. Ч. Роуз, який мав репутацію консервативного демократа, виступав за припинення підтримки політики Б. Клінтона. У суперечці перемогла фракція Р. Гепхардта, який отримав 150 голосів (проти 50). Р. Гепхардт, який обирався в Конгрес постійно з 1977 р, проявив себе як головний політичний стратег Демократичної партії на виборах 1988 р., був у числі претендентів на президентську посаду. Він виступав із центристськими збалансованими гаслами реформи галузі охорони здоров'я і регулювання бюджетного дефіциту. Р. Гепхардт підтримував зв'язок з адміністрацією Б. Клінтона через призначення кількох колишніх співробітників його апарату на посади в адміністрації. У боротьбу із заступником лідера демократичної меншості в Палаті представників Д. Боніором вступив консервативний демократ з півдня Ч. Стенхолм. Однак консерватори знову зазнали поразки. Д. Боніор, відомий своїми ліберальними переконаннями, зберіг свою посаду. Як організатор фракції Д. Боніор став головним стратегом демократів у питаннях законодавчої політики. Боніор став на позицію різкої критики політики нового республіканського керівництва Палати, зокрема Н. Гінгріча. У зовнішньополітичних питаннях Д. Боніор виступив проти Північноатлантичної угоди про зону вільної торгівлі (НАФТА), аргументуючи це ризиком втрати багатьох робочих місць всередині країни.

У Сенаті посаду лідера демократичної меншості оспороювали Т. Дешл з Південної Дакоти і К. Додд з Коннектикута. Перемогу з перевагою в один голос отримав Т. Дешл, який став відомий як член групи політиків-демократів Середнього Заходу – "популістів прерій", – які ставили собі за мету здійснення тиску на владу з метою збільшення допомоги фермерам і надання їм додаткових пільг. К. Додд, за наполяганням адміністрації Білого дому, був призначений головою Національного комітету Демократичної партії, що мало закріпити позиції центристських політиків всередині партії. Незважаючи на домінування ідеологічно налаштованих конгресменів, в Сенат пройшли також політики, готові до створення коаліції поміркованих сил, зокрема, колишній губернатор Вірджинії Ч. Робб. Ще один представник поміркованої фракції сенатор В. Форд зайняв посаду заступника лідера демократичної меншості. Він став автором трьох ключових законодавчих актів в області соціального забезпечення, енергетики і цивільної авіації і системи виборів в країні, а також законів про реєстрацію виборців на національних виборах і виплатах у зв'язку з непрацеспроможністю та доглядом за хворими.

До причин поразки Демократичної партії в 1994 р. належать незадоволення виборцями політикою президента Б. Клінтона і Демократичної партії в Конгресі, неприйняття в суспільстві ліберальної політики загалом [1]. Також на зсув електоральних пріоритетів подіяло багато специфічних для політичної системи США факторів. Американці, зазвичай, негативно ставляться до правлячої партії і не підтримують її на проміжних виборах. На виборах 1994 р. кількість кандидатів від Демократичної партії, які переобирались, значно перевищувала кількість кандидатів, що переобирались від Республіканської партії (загалом на 95 претендентів більше). Ще одним фактором, що подіяв на різку зміну складу Конгресу, став періодичний (10–20 років), демографічний зсув, внаслідок якого електорат обох партій поповнився новим поколінням молодих виборців. У соціополітичній площині експерти відзначають фундаментальне електоральне зрушення, яке тривало в США із другої половини 1960-х років, і до наслідків якого республіканці адаптувалися набагато краще, ніж демократи. Суть процесу полягала в явищі субурбанізації, внаслідок якого критична маса американського електорату перемістилася в передмістя. Наслідком субурбанізації стала ерозія традиційної електоральної бази Демократичної партії – союзу жителів великих міст і чорношкірого населення Півдня [1]. Ціннісні орієнтації нового електорату переорієнтувалися на специфічні проблеми освіти, дорожнього будівництва, охорони довкілля, землекористування тощо. Нові пріоритети жителів передмість вплинули на ставлення до соціальної політики держави. Виборці перестали підтримувати програми, що ґрунтувалися на принципі перерозподілу суспільних благ, недовіряючи централізованій політиці уряду, коли кошти розподіляються і витрачаються поза територією, де проживають платники податків. Характерним індикатором вказаних змін стала поразка губернатора Нью-Йорка М. Куомо і голови комітету з оподаткування і доходів палати Д. Ростенковскі, які пов'язувались з політичною і соціальною філософією "нових рубежів" президента Дж. Кеннеді.

Згідно з дослідженнями американських науковців [7], саме недооцінка результатів електорального зрушення стала головною причиною проблем, які виникли в Демократичній партії всередині 1990-х років. Цим зумовлена, зокрема, втрата Півдня країни, традиційного регіону демократів протягом останніх 50-ти років. Кампанію 1994 р. вели з розрахунку на підтримку традиційних груп свого електорату, проте незважаючи на мобілізацію базового електорату партії, демократи зазнали поразки.

Інші чинники поразки демократів були зумовлені відсутністю політичної гомогенності всередині партії. Це призвело до звуження партійної платформи до рамок преференцій традиційних прихильників партії. Дві базові засади їх внутрішньополітичної діяльності – реформи охорони здоров'я і соціального забезпечення не набули законодавчого забезпечення через обструкцію республіканців. Демократам також довелося відповідати за відсутність результатів економічної програми чинної адміністрації. Одночасно не були враховані зростаючі протекціоністські настрої, які виникли у зв'язку із зростаючою конкуренцією на внутрішніх ринках. З іншого боку, кандидатам від партії також не вдалося пов'язати зовнішньополітичні успіхи адміністрації Б. Клінтона на Близькому Сході та на Гаїті із партійними досягненнями. Це було зумовлено,

зокрема, особливостями виборчої системи – кандидат від партії обирається в одномандатному окрузі і його кампанія зосереджена більшою мірою на місцевих та загальнонаціональних проблемах, і рідко стосується міжнародних проблем.

З іншого боку, тактика республіканців з перетворення виборів у референдум з приводу внутрішньої політики президента Б. Клінтона стала успішною. Демократи зосередили свою критику на національній програмі республіканців "Контракт з Америкою". Вони стверджували, що ця програма лише надасть податкові пільги багатим, призведе до збільшення витрат на оборону і зростання дефіциту федерального бюджету. Однак, як виявилось пізніше, короткі і зрозумілі положення "Контракту з Америкою" знайшли більший відгук серед виборців, ніж незрозумілі обіцянки демократів.

Наслідки поразки демократів на проміжних виборах 1994 р. вплинули і на політику адміністрації Б. Клінтона. У своєму щорічному зверненні до народу президент схвалив більшість ідей програми "Контракт із Америкою", зокрема, необхідність зменшення оподаткування середнього класу і скорочення витрат федерального уряду на 60 млрд. дол. [1]. Другу частину своєї каденції 104-й Конгрес, очолюваний республіканцями, досить ефективно співпрацював з демократичною адміністрацією. Цей процес особливо яскраво відбився на роботі з прийняття бюджету. Фракція Демократичної партії в Конгресі критикувала опонентів за обмеження податків, що могло вплинути на долю програм "Медікер" і "Медікейд". У своїй передвиборній промові президент Б. Клінтон, перелічуючи законодавчі досягнення, згадав серед інших і 14 програмних пунктів, які республіканці вважали своєю заслугою. У той самий час, в аналогічній промові двома роками раніше, коли Демократична партія контролювала Конгрес, лише п'ять таких пунктів поєднали позицію президента і законодавчого органу [7]. У демократичній фракції в Палаті представників, яка перебувала в значній меншості, було два варіанти дій: почати бойкотувати взаємодію президента з республіканцями, використовуючи процедури обструкції, або ж приєднатись до законотворчої діяльності в тій її частині, яка найбільше відповідала програмним засадам передвиборчої платформи Демократичної партії. Демократи обрали другий варіант, завдяки чому Конгресу вдалося прийняти багато соціальних законопроектів. Проте усі дивіденди із здійсненої роботи отримала фракція більшості: внаслідок перевиборів 1996 р. чисельний склад фракцій провідних американських партій в Конгресі майже не змінився.

Виборчі невдачі демократів виглядають ще гостріше, якщо врахувати, що за оцінками партійної ідентифікації населення, вони займали провідні позиції протягом всього десятиліття 1990-х. Рейтинг демократів у цей період становив 33 % проти середніх 29 % у республіканців [15]. Одним з чинників стабільно високої підтримки кандидатів від Демократичної партії був порівняно вільний режим роботи її членів. Парламентарі-демократи, на відміну від більш дисциплінованих республіканців, часто надавали перевагу інтересам виборців свого округу, аніж загальнопартійній політиці.

Незважаючи на відносну стабілізацію 105 Конгресу, поміркована його частина становила лише 10 % [16]. Це яскраво відображало тенденцію часу, оскільки в 1970-х роках до політичного центру належала, як мінімум, третина членів палати. Для Демократичної партії, яка перебувала у значній меншості (206 проти 228 республіканців в Палаті представників), це означало фактичне відсторонення від законодавчого процесу. Необхідність реалізації передвиборчої програми змушувала помірковані фракції знову йти на компроміси з республіканцями.

У 1998 р., незважаючи на скандал з М. Левінскі, Демократична партія зуміла збільшити кількість своїх представників в Конгресі, залишаючись, щоправда, партією меншості. Контроль в партії перейшов до центристського ДЛС (Рада демократичного лідерства), разом з ними до керівництва прийшли представники інших центристських і консервативних фракцій. Одночасно від провідної партійної лінії фактично були відсторонені ліві і ліберальні фракції. Покращання позицій демократів в Конгресі було значною мірою пов'язане із успішною економічною діяльністю адміністрації Б. Клінтона. Останній вдалося не лише збалансувати федеральний бюджет, але за 8 років трансформувати успадкований нею бюджетний дефіцит в 290 млрд. дол. у бюджетний профіцит у сумі 237 млрд. дол. [9]. Рішення про відмову від дефіцитного фінансування (якому

США слідували, починаючи із часів адміністрації Кеннеді–Джонсона) далось адміністрації особливо важко, оскільки дефіцитне фінансування вважалося наріжним каменем демократичної політики процвітання. Наголос на соціальні складові федерального бюджету поєднувався з політикою дерегуляції основних сегментів і великих галузей американської економіки (телекомунікації, енергетики й банківського сектору), а також лібералізацією зовнішньої торгівлі. Ця політика підірвала позиції демократів серед профспілок, які були важливим компонентом підтримки партії, але це компенсувалось розвитком широкого набору соціальних програм. Зміцнення позицій Демократичної партії за рахунок активної економічної політики свідчило про посилення її центристських фракцій і разом з тим знаменувало завершення чергового періоду структурної трансформації в її історії.

Висновки. Отже, протягом 1990-х років Демократична партія США продовжила свою еволюцію, спрямовану на максимально-ефективне відображення інтересів виборців. Внаслідок зміни в структурі електоральної бази партія втратила підтримку частини традиційних прихильників. Іншою детермінантою структурних зрушень в таборі демократів стала необхідність модернізації ідеології і програмних засад партії, які були незмінними з часів "нового курсу" Ф. Рузвельта. Процес перебудови призвів до втрати єдності в Конгресі, а також неефективної взаємодії демократичної адміністрації з фракціями партії в Конгресі. Наприкінці 1990-х років найбільшої ваги в партії набирає фракція поміркованих демократів, які ставлять за мету проведення ефективно економічної політики шляхом співпраці з адміністрацією. Пошук ідеологічної ідентичності не був повністю завершений у 1990-х роках, проте характерними особливостями його стали перебіг в рамках існуючої політичної і партійної системи і збереження лояльності більшості прихильників партії.

1. Абрамов Ю.К. *Расстановка политических сил в США после выборов* // *США–Канада*. – 1995. – №5. – С. 49 – 60. 2. Антонова Л. А. *Кампания-92 – прообраз выборов XXI в.?* // *США–Канада*. – 1993. – №2. – С. 5 – 11. 3. Бьюэлл Э. *Архаичны, но адаптивны. О политических партиях США* // *Полис*. – 1996. – №1. – С. 138 – 150. 4. Журавлева В.Ю. *Политические партии США в институтах власти и в обществе* // *США–Канада*. – 2005. – №4. – С. 53 – 71. 5. Согрин В. В. *Двухпартийная система США: преемственность и обновление* // *Политические исследования*. – 2003. – №3. – С. 164 – 170. 6. Согрин В. *Политическая история США*. – М., 2004. – 400 с. 7. Aldrich John H. and David W. Rohde. *Theories of the Party in the Legislature and the transition to Republican Rule in the House* // *Duke University Working Paper in American Politics*. – August 29, 1995. – No 199. – Pp. 133 – 160. 8. Center for Responsive Politics – <http://www.opensecrets.org/>. 9. CNN/Time All Politics – <http://allpolitics.com/>. 10. Downs, Anthony. *An Economic Theory of Democracy*. – 1997. – 310 p. 11. Eldersveld S. *Political parties in American society*. – N. Y., 1982. – 450 p. 12. Farah, Barbara G., M. Kent Jennings, and Warren Miller. "Convention Delegates in the Post-Reform Era" // In James I. Lingle and Byron E. Shafer, *Presidential Politics: Readings on Nominations and Elections*. – New York: St. Martin's Press, Second Edition, 1983. – Pp. 264–274. 13. Jackson, John S., III, Barbara Leavitt Brown and David Bositis. "Herbert McClosky and Friends Revisited: 1980 Democratic and Republican Elites Compared to the Mass Public" // *American Politics Quarterly*. – April 1982. – Pp. 158–180. 14. Mayhew, David R. *Electoral Realalignments: A Critique of an American Genre*. – New Haven, CN: Yale University Press, 2004. – 192 p. 15. *Party Affiliation: What it is and What it Isn't* – <http://people-press.org/commentary/pdf/97.pdf>. 16. Pomper, Gerald M. "Alive! The Political Parties After the 1980–1992 Presidential Elections" // In Harvey L. Schantz (ed.), *American Presidential Elections: Process, Policy and Political Change*. – Albany: State University of New York Press, 1996. – Pp. 135–156.